

Arnis Slobodaņins

Operācija “Viltus liecinieks”: Jezupa Kindzuļa lūgums Rainim 1912. gadā rakstītajā vēstulē

Atslēgas vārdi: Rainis, kooperācija, cenzūra, Vilis Siliņš, Jezups Kindzuļš, liecinieks, konspirācija

Kopsavilkums

Latgaliešu publicists un nākamais Latvijas Satversmes sapulces loceklis Jezups Kindzuļš (1883–1941), esot Latgalē, 1912. gada 25. jūlijā nosūtīja vēstuli Rainim, kurš tobrīd atradās emigrācijā Šveicē. Vēstulē J. Kindzuļš lūdz Raini atrast viltus liecinieku kādā tiesvedības procesā, kurā bija iesaistīts Raiņa draugs, Latvijas kooperācijas kustības pamatlicējs Vilis Siliņš (1874–1935). Lai popularizētu kooperācijas idejas Latvijā, 1912. gadā V. Siliņš izdeva H. Millera grāmatu “Šķiru cīņas teorija un neitralitātes princips patērētāju kooperācijā”. Domājams, grāmatas autors, tās sociālistiska rakstura saturs vai pats V. Siliņš kādam nepatika un tika ziņots varas iestādēm. Lieta nonāca tiesā, V. Siliņam draudēja reāls cietumsods. J. Kindzuļš lūdza, lai kāds emigrācijā esošs latvietis, kurš neplāno atgriezties dzimtenē, atsūta vēstuli, kur melotu, ka ir grāmatas tulkotājs. Šo vēstuli kā pierādījumu V. Siliņš ar advokātu starpniecību iesniegtu tiesā ar cerību uz lietas izbeigšanu vai tikt attaisnotam. Viltus vainīgais tad tiktu notiesāts, bet, tā kā atrastos citā valstī, nekādu reālu sodu nevarētu saņemt. Veiktais pētījums papildina datus par politiskajiem, juridiskajiem procesiem un cenzūru Krievijas impērijā 1912. gadā, kā arī atspoguļo Latgales sabiedrisko darbinieku, nākotnes Latvijas valsts “arhitektu”, konspiratīvo darbību Krievijas impērijas un cara valdības apstākļos.

Operation “False Witness”: Jezups Kindzuļš’ request to Rainis in a letter written in 1912

Key words: Rainis, cooperation, censorship, Vilis Siliņš, Jezups Kindzuļš, witness, conspiracy

Summary

On July 25, 1912, the Latgalian publicist and future member of the Latvian Constitutional Assembly, Jezups Kindzuļš (1883–1941), while in Latgale, sent a letter to Jānis Pliekšāns – Rainis (1865–1929), who at that time was in exile in Switzerland. In the letter, Kindzuļš asked Rainis to find a false witness in a legal proceeding involving Rainis’ friend, Vilis Siliņš (1874–1935), the founder of the Latvian cooperation movement. Siliņš was certain to be awarded prison sentence for publishing

H. Miller's book "The Theory of Conflict of Differences and the Principle of Neutrality in Consumer Cooperation" in Latvian. The research uses the method of scientific archaeography, the method of historical synthesis, and the method of linguistic interpretation. The research adds to the knowledge of political, legal processes and censorship in the Russian Empire in 1912, as well as reflects the conspiratorial activity of public figures of Latgale, the "architects" of the future Latvian state, under the conditions of the Russian Empire and the tsar's government. The study fits into the category of Latgale local history research. The publication and analysis of a previously unpublished and unknown source indicates the novelty of the study.

Ievads

1912. gada 25. jūlijā latgaliešu publicists un nākamais Latvijas Satversmes sapulces loceklis Jezups Kindzuļs (1883–1941) nosūtīja vēstuli Rainim, kurš tobrīd atradās emigrācijā Šveicē. Vēstulē J. Kindzuļs lūdz Raini atrast viltus liecinieku kādā tiesvedībā, kurā bija iesaistīts Raiņa draugs, Latvijas kooperācijas kustības¹ pamatlicējs Vilis Siliņš (1874–1935). V. Siliņam draudēja nepatikšanas par vācu kooperatora H. Millera grāmatas "Šķiru cīņas teorija un neitralitātes princips patērētāju kooperācijā" izdošanu latviešu valodā. (Paeglis 1987, 142)

Pētījumā izmantota zinātniskās arheogrāfijas metode, vēsturiskās sintēzes metode un lingvistiskās interpretācijas metode. Pētījums papildina materiālu par politiskajiem, juridiskajiem procesiem un cenzūru Krievijas impērijā 1912. gadā, kā arī atspoguļo Latgales sabiedrisko darbinieku, nākotnes Latvijas valsts "arhitektu", konspiratīvo darbību Krievijas impērijas un cara valdības apstākļos. Pētījums iederas Latgales lokālās vēstures pētniecības kategorijā. Iepriekš nepublicēta un nezināma avota publikācija un analīze liecina par pētījuma novitāti reģiona vēstures izpētē.

Avoti un literatūra

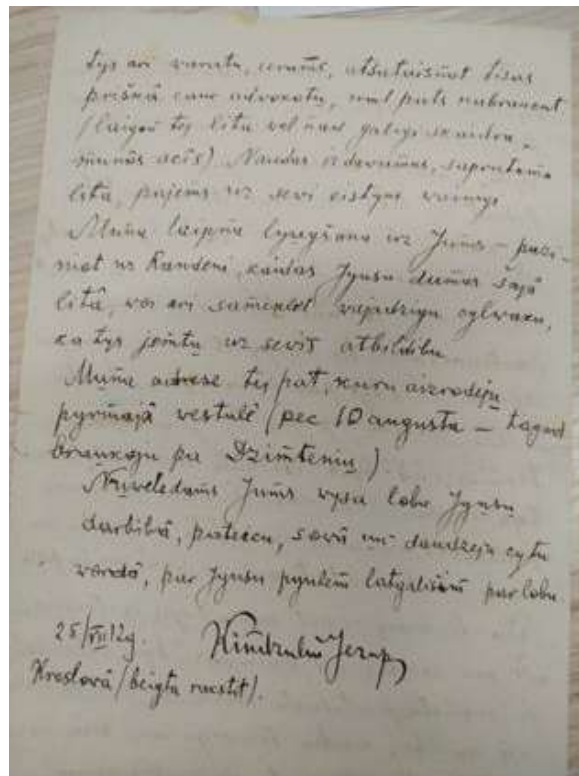
V. Siliņa "glābšanas plāns" izklāstīts vēstulē, ko rakstījis tolaik 29 gadus vecais J. Kindzuļs. Vēstules oriģināls atrodas Rīgas Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā. Kolekcijas nosaukums – "Rainis", materiāla veids – korespondence: Raiņa apkopotie materiāli vāciņos ar uzrakstu "Latgale" – Latgales inteliģentu (V. Rubuļa, J. Kindzuļa, Fr. Kempa) vēstules un 5 laikrakstu izgriezumī. (RRMM, Rai K304/1-17)

Vēstule sāka rakstīt Hoftenbergā², noslēgta Krāslavā. Rakstīts ar melnu tinti uz četrām lapām, lapu izmērs 21.5 x 13.5 cm. Vēstules ievadā J. Kindzuļs min vispārējo rakstniecības stāvokli Latgalē, noslēgumā pievēršas V. Siliņa problēmām ar likumu. Teksta fragmentam izlabotas acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas un citi teksta defekti. Vēstules teksts daļēji pielāgots mūsdienu latgaliešu ortogrāfijai, saglabāts autora rakstības stils, interpunkcijas un valodas lietojuma īpatnības. Vēstules beigās ir autora paraksts, kas ir identisks Satversmes sapulces sēžu locekļu 1921. gadā reģistrācijas lapās atrodamajam J. Kindzuļa parakstam (1.–2. att.). 1912. gadā publicēti divi vācu

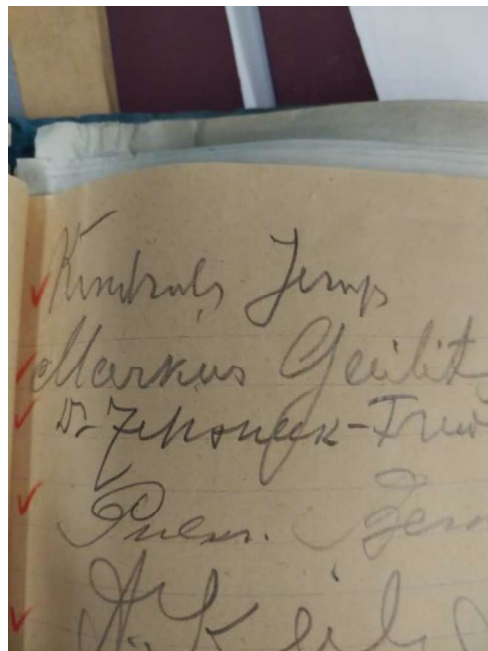
¹ Kooperācija – cilvēku saimnieciskā kopdarbība. Kooperācijas galvenais mērķis ir dažādi saimnieciskie labumi, ko no līdzdarbošanās kooperatīvā iegūst katrs kooperatīva biedrs, izmantojot kooperatīva sniegtos pakalpojumus un kopīgiem spēkiem sagādātās iespējas.

² Tagadējais Kraujas ciemats pie Daugavpils.

ekonomista H. Millera darbi; viens no tiem – "Šķiru cīņas teorija un neitralitātes princips patērētāju kooperācijas kustībā", kas veltīts Šveices kooperatīvajai kustībai, tika izdots vairākās Reitumeiropas tautu valodās.

1. att. J. Kindzuļa vēstules fragments, 1912.
(RRMM, Rai K304/1-17, 8 lpp). Foto: A. Slobožanins, 2024.

2. att. J. Kindzuļa paraksts Satversmes sapulces sēžu reģistrācijas grāmatā, 1921.
(LNA LVVM, 5486. f., 1 apr 98 l., 73 lp). Foto: A. Slobožanins, 2024.

Autors, kā atzīmēts viņa 1912. gada februārī uzrakstītajā priekšvārdā latviešu izdevumam, uzskata, ka kooperatīvā kustība ir viens no tiem lielajiem spēkiem, kas tuvina saimniecisko dzīvi sociālismam, tai ir jāaizstāv vispārīgas, nevis šķiru intereses; sociālistiskā iekārta izveidojama mierīgā ceļā ar kooperācijas palīdzību, kooperācija bez varas darbiem pazudina kapitālismu (Paeglis 1987, 142).

Pētījumā izmantota publicista Fr. Krengēļa 1926. gada publikācija preses izdevumā "Kopdarbība", kurā atrodamas ziņas par V. Siliņa biogrāfiju, uzskatiem un kooperatora darbību.

Politiskā situācija Latgalē avota tapšanas laikā

Pēc 1905. gada revolūcijas Krievijas impērijā bija sākušās liberālas politiskas pārmaiņas, tomēr, lai saglabātu kontroli pār politiskajiem procesiem, cara valdība vērsās pret katru, kurš pauda varai nevēlamas idejas. Latgalē turpinājās nacionālā atmoda, tika atcelts latīņu drukas aizliegums un atļauts latviski un latgaliski izdot grāmatas un avīzes. Taču izdevumu saturs tika kontrolēts: ja radās aizdomas, ka nodrukāts kas pretvalstisks, izdevējam draudēja nepatīkšanas no cenzora, tiesvedība un pat ieslodzījums (Bukšs 1976, 317).

Tā notika ar 1905. gada Krievijas revolūcijas dalībnieku, grāmatu izdevēju un politiķi V. Siliņu. Lai popularizētu kooperācijas idejas Latvijā, 1912. gadā V. Siliņš izdeva H. Millera darbu "Šķiru cīņas teorija un neitralitātes princips patērētāju kooperācijā". Domājams, grāmatas autors, tās sociālistiska rakstura saturs vai pats V. Siliņš kādam nepatika, tika ziņots varas iestādēm. Lieta nonāca tiesā, un V. Siliņam draudēja reāls cietumsods.

Konspiratoru "mikrotīkls": V. Siliņš – J. Kindzuļš – Rainis

Lai izklātu no draudošajām nepatīkšanām un varētu "piemānīt" Krievijas impērijas tiesu, panākt attaisnošanu vai lietas izbeigšanu, J. Kindzuļš lūdza palīdzību V. Siliņa draugam Rainim; par Raiņa un V. Siliņa draudzību liecina Raiņa atmiņu pieraksti, V. Siliņš esot pavadījis Raini emigrācijā uz Šveici 1906. gada 1. janvārī no Grīvas Kalkūnu dzelzceļa stacijas (Cīrule 2020). Savukārt 1912. gada 2. jūnijā, aptuveni mēnesi pirms pētījumā analizētās vēstules saņemšanas, savā dienasgrāmatā Rainis apraksta sapnī redzēto – V. Siliņš kautrēdamies sniedzis Rainim ābolu ar sīkiem iepuvumiem (Rainis 1966, 536). Jāpiebilst, ka pēc Pirmā pasaules kara V. Siliņš no Raiņa nopirka Randenes muižu.

Vēstules fragments: V. Siliņa "glābšanas" plāns

Vēstules ievadā J. Kindzuļš atgādina Rainim par V. Siliņa nepatīkšanām, kas radušās sakarā ar H. Millera grāmatas izdošanu: "[..] Jums, ceru byus zynoms kaida nalaime apdraud W. S. par gruomotys izdūšonu, kuru konfiscēja – redzīs nūsaukums: "Patērētāju bīdreibas un šķiru cīņa". Kai izdevējam jam daīs par šū atbildēt. Tulkuotuojus kungs S. nagrib īpeit šamā darīšonā. Jo nabyutu cytaidas izejas, daīs atbildēt pošam. Tīsa, cerams, attaisnuos, bet napateikama pošā pa sevim 2 – 3 – 4 godu volkuošonu pa tīsom. Tei moksoj daudz veseleibas un nervu. Kai zynat S. un bez tuo

navar pasateikt ar sevišķu veseleibu, jo nervas viņam stipri sabūjuotas. Bet var gadētīs, ka pat naattaisnuos un var nūtišot uz puora mienešim tupēšonas. (RRMM, Rai K304/1-17)" Tālāk J. Kindzuļs piedāvā meklēt izeju no situācijas, lai pasargātu Raiņa draugu V. Siliņu: "Kai vīnā, tai ūtrā gadiejumā byutu vielejams atrast kaidu cytu izeju, lai taids īvāruojams struodnīks arī tuoļuok spātu struoduot cytim par lobu. Cik zynoms pa krīvu lykumim par mineitū gruomotu tīsas priķšā atbild tulkuotuojs voi autors, ja teik izdūts viņu vuords. Voj jius navarātu nu latvīšu emigracejas vyda sameklēt taidu kungu, kurš varātu pajemt šū lītu uz sovas atbildības? Tys varātu teikt, ka viņš ir tys tulkuotuojs. Bez šaubom nu tuo kunga puses tys byutu lels nūpalns, jo caur tū kungs S. varātu bez puortraukšonys turpynuot sovu sekmeigu dorbu. Tik tys caur nūžāluojumu byutu juodora dreīžuok, jo jau tyvojās pādejīs termiņš, kod byus atļauts aizruodēt tulkuotuoja vuordu. Uz reizi S. nikai navarēja puorlīcynuot, ka viņš nūkrateitu atbildeibu nu sova kokla, bet tagad arī viņš uz tū pusi. Taču te vajag īvāruot cytus uorejus apstuokļus... (RRMM, Rai K304/1-17)" J. Kindzuļs izsaka optimistisku prognozi: "Ir gon cerības, ka "Vaineigais" byus attaisnots, jo gruomota puortulkuota poļu volūdā un bez kaidim traucējumim teik izplateita. Kas pajemtu uz sevi vainu, tys ar varātu, cerams, attaisnuot tīsys priķšā caur advokatu, pats nabraucūt, lai gon tei līta vel nav galeigi skaidra munuos acīs. Naudas izdavumus, saprūtama līta, pajems uz sevi eistais vaineigais. Munu laipnū lyugšonu uz jums paziņuoit uz Randeni, kaidas jiusu dūmas šajā lītā, voj ari sameklēt vajadzeigu cylvāku, ka tys jemtu uz sevis atbildeibu. [..]" (RRMM, Rai K304/1-17)

Secinājumi

Konspiratoru plāns bija samērā vienkāršs: kāds emigrācijā esošs latvietis, kurš neplāno atgriezties dzimtenē, atsūtītu vēstuli, kur melotu, ka ir grāmatas tulkotājs. Šo vēstuli kā pierādījumu V. Siliņš ar advokātu starpniecību iesniegtu tiesā ar cerību uz lietas izbeigšanu vai attaisnošanu. Viltus vainīgais tiktu notiesāts, bet, tā kā atrastos citā valstī, reālu sodu nevarētu saņemt. Šādu primitīvu konspirāciju tiesa varēja nojaust, taču impērijas tiesnešiem diez vai šāds V. Siliņa pārkāpums šķita pietiekami nopietns; psiholoģiski vieglāk bija attaisnot šādu likuma pārkāpēju. Iespējams, uz to paļāvās konspiratori.

Domājams, J. Kindzuļs, V. Siliņš un Rainis bija labi pazīstami. No vēstules izriet, ka ideja par "viltus vainīgo" nenāk no paša V. Siliņa, bet, iespējams, no J. Kindzuļa vai kāda cita, nezināma cilvēka, kurš izdomājis, kā atrisināt V. Siliņa problēmas. V. Siliņš sākumā nav ar sajūsmu uzņēmis šādu ieceri, bet beigās piekritis, ka J. Kindzuļs rakstītu lūgumu Rainim. Konspiratori bija nodrošinājušies pret gadījumu, ja vēstule tiktu varas iestāžu rokās – vēstulē nav minēts V. Siliņa vārds, tikai iniciāļi; arī grāmatas nosaukums, iespējams, apzināti nav norādīts precīzi. J. Kindzuļs uzņēmis šo vēstuli sūtīt pats, uzskatot, ka būs mazāks risks, ka to kāds pārbaudīs.

Veicot pētījumu, nav atrasts neviens vēstures avots, ka V. Siliņš būtu notiesāts vai saņēmis kādu citu sodu. V. Siliņa biogrāfijā ir norādīta grāmatas izdošana, bet problēmas ar likumu tās sakarā nav pieminētas. Nav apstiprinājuma, ka Rainis būtu atradis kādu "viltus vainīgo" un tā ietekmēts tiesas spriedums. Iespējams, minētās

tiesvedības lietas materiāli glabājas Minskas (Baltkrievijā) vai kādā Krievijas arhīvā. Tā kā vēstule bija veiksmīgi nonākusi pie Raiņa, maz ticams, ka kāds to būtu iepriekš atvēris un pārbaudījis. Secināms, ka Rainis labi pārvaldījis latgaliešu valodu, un tā ir bijusi vispārpieņemta prakse pārnovadu latviešiem sarakstīties savā izloksnē, nav bijušas grūtības saprast vienu otru. Vēstulē uzmanību piesaista nekonsekventi lietota latgaliešu ortogrāfija, piemēram, "nervas viņam stipri sabūjuotas" (nervi stipri sabojāti). Pētījumā pieminētie konspiratori ir ievērojamas politiskas personības, Rainis un J. Kindzuļš – Latvijas Satversmes sapulces locekļi (Jēkabsons, Ščerbinskis 2006, 75), V. Siliņš – Latvijas pagaidu nacionālās padomes loceklis.

Avotu un literatūras saraksts

Rīgas Rakstniecības un mūzikas muzejs. RRMM, Rai K304/1-17

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LNA LVVA), 5486. f. (Satversmes sapulce), 1. apr., 98. l., 73. lp.

Bukšs, M. (1976) *Latgaļu atmūda*. Minhene: Latgaļu izdevniecība. 317 lpp.

Cīrule, A. Rainis un vilcieni. *Memoriālo muzeju apvienība*. <https://memorialiemuzeji.lv/digital-exhibitions/rainis-un-vilcieni/> (03.04.2024)

Krengelis, Fr. (1926) Viļa Siliņa kooperatīvās darbības jubileja. *Kopdarbība*. Nr. 9: 1 lpp

Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast.) (2006) *Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā*. Rīga: Jumava. 75.–77. lpp.

Kooperācija. *Latvijas Zemkopības ministrija*. <https://www.zm.gov.lv/lv/kooperacija> (03.04.2024)

Paeglis, J. (1987) *Sabiedriski politiskā grāmata latviešu valodā 1900–1917*. Rīga: Zinātne. 142 lpp.

Rainis. (1966) *Dienasgrāmatas un piezīmes*. Kopoti raksti. 24. sējums. Rīga: Zinātne, 536 lpp.

Soms, H. (red.) Jāzeps Kindzulis (Jezups Kindzuļš). *Latgales dati*. <https://latgalesdati.du.lv/persona/197> (03.04.2024)

Soms, H. (red.) Vilis Siliņš. *Latgales dati*. <https://latgalesdati.du.lv/persona/715> (06.04.2024)

Soms, H. (red.) Jānis Pliekšāns. *Latgales dati*. <https://latgalesdati.du.lv/persona/4317> (06.04.2024)